วัตถุประสงค์การเผยแพร่ : เพื่อการศึกษาเท่านั้น
For Educational Purpose Only

พระพุทธรูปอินเดีย แบบอมราวดี

ศาสตราจารย์ หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล

ในวารสารโบราณคดีปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ ข้าพเจ้าได้กล่าวถึงพระพุทธรูปอินเดียแบบมถุรา ฉะนั้นในที่นี้จะได้กล่าวถึงพระพุทธรูปอินเดียแบบอมราวดีต่อไป

ศิลปอมราวดีเจริญขึ้นทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศอินเดีย แถบลุ่มแม่น้ำกฤษณา ราวตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๖ หรือ ๗ ถึงพุทธศตวรรษที่ ๙ ร่วมสมัยกับศิลปคันธารราฐ ซึ่งเจริญขึ้นทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ และศิลปมถุราซึ่งเจริญขึ้นทางทิศเหนือ มักกล่าวกันว่าศิลปอมราวดีเจริญขึ้นภายหลังศิลปคันธารราฐและศิลปมถุราเล็กน้อย พระพุทธรูปในศิลปอมราวดีเองก็คงจะได้รับอิทธิพลมาจากศิลปคันธาร-ราฐและมถุราผสมกัน ทั้งนี้เพราะศิลปอมราวดีในชั้นแรกจะใช้แต่เพียงสัญญลักขณ์แทนองค์พระพุทธรูปดังในศิลปอินเดียสมัยโบราณ (พุทธศตวรรษที่ ๓—๖) เท่านั้น หาได้ประดิษฐ์พระพุทธรูปขึ้นเป็นรูปมนุษย์ไม่ ต่อในสมัยหลังศิลปอมราวดีจึงได้สร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นรูปมนุษย์ อันแสดงให้เห็นว่าได้รับอิทธิพลมาจากที่อื่น แม้เมื่อมีพระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์ขึ้นแล้ว บางครั้งบนภาพแผ่นเดียวกัน ศิลปอมราวดียังสร้างทั้ง

วัตถุประสงค์การเผยแพร่ : เพื่อการศึกษาเท่านั้น
For Educational Purpose Only
archaeology

สัญญลักขณ์และพระพุทธรูปปะปนกันอยู่ ซ้ำปางปรินิพพานนั้น ศิลปอมราวดีจะไม่เคยกระทำเป็นพระพุทธรูปบรรทมตะแคงสี่นพระชนม์เลย แต่จะใช้สถูปเป็นสัญญลักขณ์แทนตามศิลปแบบเก่าทั้งสิ้น เหตุนี้เองทำให้นักปราชญ์บางท่านกล่าวว่าศิลปอมราวดีไม่ใช่ศิลปแรกที่กล้าสร้างพระพุทธรูปขึ้นเป็นรูปมนุษย์อย่างแน่นอน ทั้งนี้เพราะแม้เมื่อมีพระพุทธรูปเป็นรูปมนุษย์แล้ว ก็ยังลังเลอยู่

แม้ศิลปอมราวดีจะเจริญขึ้นทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศอินเดียก็จริง แต่เมื่ออาณาจักรของชาวอานธระหรือราชวงศ์สาตวาหนะซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองอมราวดีและศิลปอมราวดีเจริญขึ้น อิทธิพลของศิลปอมราวดีก็ได้แผ่ออกไปไกล เช่นได้แผ่ขึ้นไปยังเมืองสาญจีทางทิศเหนือของประเทศอินเดีย และยังถ้ำการลีหรือการ์ละ ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของประเทศอินเดียใกล้กับเมืองบอมเบย์ในปัจจุบันเป็นต้น นอกจากนี้ศิลปอมราวดียังได้เกี่ยวข้องกับศิลปโรมัน อันเนื่องมาจากการค้าขายทางทะเลของจักรวรรดิโรมันในขณะนั้นอีก สำหรับการเผยแพร่อิทธิพลของศิลปอมราวดีออกมานอกประเทศนั้น ส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากการเดินทางทางเรือของพ่อค้าชาวอมราวดีที่เดิน

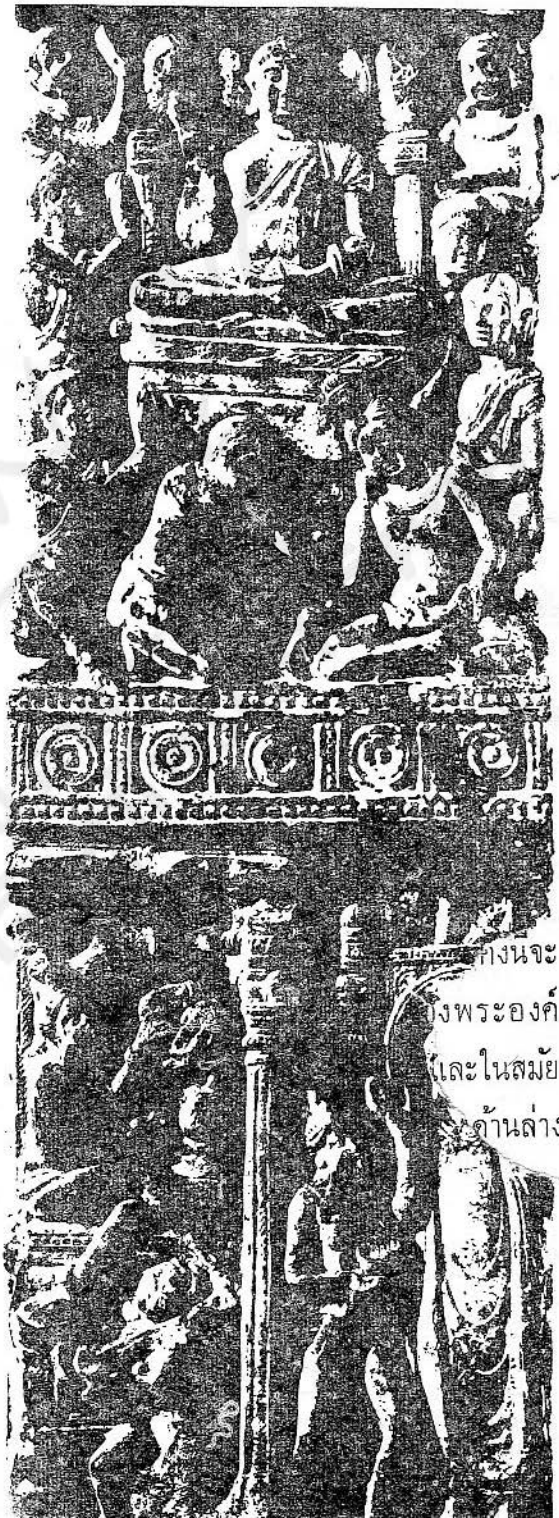

...ทางนี้จะ
...งพระองค์
...และในสมัย
...ด้านล่าง

วัตถุประสงค์การเผยแพร่ : เพื่อการศึกษาเท่านั้น
For Educational Purpose Only

ทางออกมาค้าขายยังทิศตะวันออกไกล พระพุทธรูปแบบอมราวดีได้ค้นพบกันหลายแห่งในภาคเอเชียอาคเนย์ และพบไปไกลจนกระทั่งถึงเกาะเซเลเบสอันแสดงถึงความกว้างขวางในการค้าขายทางทะเลของพ่อค้าชาวอมราวดีในขณะนั้น

สำหรับพระพุทธรูปแบบอมราวดีนั้น เราอาจจะแบ่งออกได้เป็น ๔ แบบ คือ แบบประทับยืน แบบประทับนั่ง แบบนาคปรก และแบบประทับนั่งห้อยพระบาท ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงพระพุทธรูปอมราวดีแต่ละแบบต่อไป

แบบประทับยืน

ในศิลปอมราวดี หลักฐานส่วนใหญ่สำหรับพระพุทธรูปก็คือภาพสลักนูนต่ำ ภาพสลักนูนต่ำเหล่านี้ พระพุทธรูปพักตร์กลม ขมวดพระเกศาแบนเกตุมาลา (อุษณีษะ) รูปกรวย เกตุมาลานี้ในขั้นต้นจะสูงเพียงเล็กน้อย แต่ต่อมาก็จะสูงยิ่งขึ้น วงพระขนงบางครั้งจะสลักลึกลงไป เป็นเส้นโค้งติดต่อกัน พระเนตรเบิกกว้าง พระพักตร์หนา ประภามณฑลมีขนาดเล็ก มักเป็นแผ่นวงกลมเรียบมีเส้นเล็ก ๆ ประดับอยู่โดยรอบขอบ สำหรับเศียรของพระพุทธรูปลอยองค์บางรูป ก็จะมีลักษณะแตกต่างออกไปเล็กน้อยคือใบพระพักตร์ยาวอันอาจเป็นลักษณะของชนชาติทมิฬทางภาคใต้ของประเทศอินเดีย และมีลักษณะคล้ายประติมากรรมโรมันอันอาจเกิดจากการเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันทางด้านการค้าขายทางทะเล ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว (รูปที่ ๑)

นอกไปจากภาพในชาดกหรือพระพุทธประวัติซึ่งพระพุทธรูปจำต้องแสดงท่าทางอย่างหนึ่งอย่างใดแล้ว พระองค์ของพระพุทธรูปในศิลปอมราวดีก็มักจะยืนหันหน้าตรง พระพุทธรูปเหล่านี้มักจะประทับยืนอยู่บนฐานบัว มีร่องตรงกลางคั่นอยู่ระหว่างกลีบบัวคว่ำและบัวหงาย ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดเป็นฐาน ๒ ชั้นซ้อนกันอยู่ และฐานชั้นบนซึ่งประกอบด้วยกลีบบัวคว่ำก็มักจะแคบกว่าฐานชั้นล่าง สำหรับฐานดอกบัว ๒ ดอกที่รองรับพระบาทแต่ละข้างนั้นมีอยู่น้อย สำหรับพระพุทธรูปลอยองค์ เราจะเห็นว่าพระบาทไม่ได้สลักเป็นภาพนูนสูงอยู่เหนือพื้นหลัง แต่มักสลักให้เป็นรูปลอยตัวด้วย ลักษณะเช่นนี้เป็นลักษณะพิเศษที่ไม่เคยปรากฏในศิลปอินเดียแบบอื่น ๆ

วัตถุประสงค์การเผยแพร่ : เพื่อการศึกษาเท่านั้น
For Educational Purpose Only

สำหรับลักษณะอื่น ๆ ของพระพุทธรูปแบบประทับยืนในศิลปอมราวดี โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการครองผ้า ก็อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ แบบ คือสำหรับพระพุทธรูปห่มเฉียงเปิดพระอังสาขวา ก็มีปรากฏอยู่แก่พระพุทธรูปลอยองค์ ซึ่งค่อนข้างหาได้ยาก (รูปที่ ๒) พระพุทธรูปเหล่านี้มักเป็นพระประธานในวิหาร หรือเป็นภาพสลักนูนสูงอยู่บนเสาซึ่งมีจารึกและภาพสถูปประกอบ กล่าวโดยย่อพระพุทธรูปแบบแรกนี้เป็นพระประธานสำหรับการกระทำกิจพิธี หรือรับของบูชา แม้ว่าพระพุทธรูปครองจีวรห่มเฉียงแบบนี้จะมีปรากฏอยู่บ้างในภาพชาดกหรือพระพุทธประวัติ แต่ก็มีอยู่น้อยมาก

พระพุทธรูปประทับยืนในศิลปอมราวดีอีกแบบหนึ่งครองจีวรห่มคลุม แต่พระพุทธรูปแบบนี้ก็มักจะสลักขึ้นอย่างหยาบ ๆ และชำรุดมาก จนกระทั่งไม่อาจศึกษาได้โดยละเอียด (รูปที่ ๓) พระพุทธรูปแบบนี้มีสลักอยู่เป็นภาพนูนต่ำบางรูปที่เมืองอมราวดี และมักมีอยู่บ่อย ๆ ในสกุลช่างนาคารชุนิโกณฑะและโคลิ อันจัดเป็นศิลปอมราวดีตอนปลาย

สำหรับพระพุทธรูปประทับยืนห่มเฉียงแบบอมราวดี (รูปที่ ๒) การครองผ้าก็เหมือนกับพระพุทธรูปประทับยืนห่มเฉียงในศิลปแบบมถุรา (รูปที่ ๑ ในวารสารโบราณคดี ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ หน้า ๒๔) คือขอบจีวรด้านบนนั้นได้เริ่มห่มจากพระอังสาด้านซ้าย พาดผ่านพระขนองแล้วสอดเข้าใต้พระกัจฉะ (รักแร้) ขวา วาดเป็นวงโค้งอยู่เหนือพระอุระด้านขวาแล้วจึงวกขึ้นไปคลุมพระอังสาซ้ายอีกครั้งหนึ่ง ชายผ้าที่เหลือทั้งหมดได้ห้อยตกลงไปทางด้านหลังพระขนองจนกระทั่งถึงข้อพระบาท ขอบจีวรด้านล่างม้วนพับขึ้นเล็กน้อยบนด้านหน้าเบื้องขวาของพระองค์ การม้วนนี้ได้หมุนม้วนขึ้นหาตัว ทำให้เห็นผ้าด้านหลังได้ นอกจากนี้ม้วนผ้านี้ได้ม้วนเป็นเส้นโค้งอยู่ทางด้านหน้าของพระวรกายด้วย ในชั้นต้นเส้นโค้งนี้จะเริ่มจากเบื้องล่างด้านขวาสุดของพระองค์สำหรับพระพุทธรูปที่เก่าที่สุด และในสมัยต่อมาก็จะย้ายมาเริ่มม้วนตรงกึ่งกลางด้านล่างของพระองค์ ขอบเส้นโค้งของจีวรนี้ได้วกขึ้นมาพาดช่วงหน้าของพระกรซ้ายซึ่งยกขึ้นในระดับพระอุระ และต่อจากนั้นก็ตกลงมาเป็นเส้นตรงจนถึงข้อพระบาท

ผ้าจีวรสมัยอมราวดีหนัก ประกอบ

วัตถุประสงค์การเผยแพร่ : เพื่อการศึกษาเท่านั้น
For Educational Purpose Only

ด้วยริ้วยาวสลักลึกลงไปบนภาพสลักนูนต่ำ แต่สลักลึกลงไปและกลับนูนขึ้นมาเล็กน้อย บนพระพุทธรูปลอยองค์ จีวรนี้ไม่แนบสนิทกับพระองค์มากและไม่กระชับอยู่ระหว่างพระองค์และพระกรซ้าย

เราอาจศึกษาจีวรเหล่านี้ได้จากพระพุทธรูปลอยองค์ ในชั้นต้นบางครั้งก็จะสลักเป็นแผ่นนูนขนาดใหญ่ซึ่งมีภาพตัดเป็นวงโค้ง และบางครั้งก็สลักเป็นเส้นนูนแหลมบาง ๆ ริ้วทั้งสองชนิดนี้ปะปนกันอยู่บนพระพุทธรูปองค์เดียวกัน ในสมัยต่อมาริ้วจีวรกลับกลายเป็นแผ่นนูนขนาดใหญ่มีภาพตัดเป็นวงโค้งอย่างเดียว แต่มีเส้นเล็ก ๆ มาประกอบอยู่เป็นขอบทั้งสองข้าง ในระยะท้ายที่สุดก็คงเหลือแต่เพียงเส้นเล็ก ๆ เหล่านี้แต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ริ้วจีวรปรากฏขึ้นตามการหมุนม้วนของขอบเบื้องล่างของผ้า และมักจะเข้าไปรวมกันทางด้านซ้ายของพระวรกาย เมื่ออยู่ล้อมรอบพระศอกด้านซ้าย ริ้วจีวรเหล่านี้ก็วาดเป็นรูปวงโค้งซ้อนกัน สบงคงปรากฏมีแต่เฉพาะบนด้านล่างของพระกายเท่านั้น สบงนี้หุ้มส่วนล่างของพระชงฆ์มีรอยหดถอยเข้าไปเล็กน้อยตรงกลาง ริ้วเป็นเส้นตั้งตรงปรากฏอยู่ทางด้านซ้ายของสบง อันเป็นด้านเดียวที่ผ้าจีวรมิได้ทับซ้อนอยู่ สำหรับพระพุทธรูปรุ่นหลังหรือที่มิได้สลักอย่างประณีต ริ้วของสบงนี้ก็หายไป

สำหรับพระพุทธรูปลอยองค์แบบอมราวดี ช่วงพระกรหน้าเบื้องขวาก็มักจะหักหายไปเกือบทั้งหมด คงเหลือดีอยู่แต่เพียงองค์เดียวที่บ่งให้เห็นได้ว่าช่วงพระกรหน้าเบื้องขวานี้พับเข้าหาพระองค์และพระหัตถ์ก็ยกขึ้นในระดับเดียวกับพระอังสา สำหรับพระพุทธรูปนูนต่ำ ช่วงพระกรหน้าเบื้องขวาก็แยกห่างออกมาจากพระองค์ และยกขึ้นอยู่ในระดับเดียวกับพระศอ พระหัตถ์แสดงปางซึ่งอยู่กึ่งกลางระหว่างปางประทานอภัยและปางวิตรรกะ (ทรงแสดงธรรมคือนิ้วกลางกับนิ้วหัวแม่มือจรดกันเป็นวงกลมหมายถึงพระธรรมจักร) ลักษณะเช่นนี้ก็คือท่าทางของพระพุทธรูปห่มเฉียงแบบมถุรา (รูปที่ ๑ และรูปที่ ๔ ในวารสารโบราณคดี ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ หน้า ๒๔) ที่ดัดแปลงให้มากยิ่งขึ้นอีกนั่นเอง ช่วงพระกรหน้าเบื้องซ้ายยกขึ้นยังพระอุระ พระหัตถ์กำแน่นอยู่หน้าพระอุระ พระหัตถ์ซ้ายนี้ย่อมไม่สามารถยึดชายจีวรไว้ได้ เพราะเหตุว่าชายจีวรได้ห้อยอยู่ทางด้านหลังพระขนองทั้งหมด ดังนั้นจะเห็นได้ว่าช่วงพระกรเบื้องหน้าทั้งสองข้างได้ยกขึ้นในระดับแตกต่างกันและ

วัตถุประสงค์การเผยแพร่ : เพื่อการศึกษาเท่านั้น
For Educational Purpose Only

แยกกันอยู่คนละทาง อย่างไรก็ดีความเคลื่อนไหวที่แสดงนี้ก็มุ่งขึ้นไปทางเบื้องสูงเช่นเดียวกัน และกลายเป็นท่าทางที่ได้สัดส่วนกันไปได้อย่างง่าย ๆ

การเปรียบเทียบระหว่างพระพุทธรูปประทับยืนห่มเฉียงแบบอมราวดีและพระพุทธรูปแบบเดียวกันในศิลปแบบมถุราให้ความรู้ที่น่าสนใจ แม้ว่าจะแสดงความแตกต่างกันไปบ้าง แต่ส่วนสำคัญที่เหมือนกันก็คือการครองผ้าจีวร ซึ่งห่มเฉียงและชายผ้าที่เหลือทั้งหมดได้ห้อยตกลงไปทางด้านหลังพระขนอง ในขณะเดียวกันขอบจีวรด้านล่างก็ม้วนพับย้อนขึ้นหาตัวเองทางเบื้องขวาด้านล่าง และได้ม้วนเป็นวงโค้งขึ้นไปพาดช่วงพระกรหน้าเบื้องซ้าย แล้วจึงตกลงมาเป็นเส้นตรง ณ ที่นี้จึงปรากฏมีขอบม้วนของผ้าจีวรซึ่งเป็นเส้นโค้งยาวขึ้นไปทางด้านซ้าย ซึ่งมีอยู่ร่วมกันทั้งสองสกุลช่าง ลักษณะดังกล่าวไม่เคยปรากฏมีเลยแก่พระพุทธรูปแบบคันธารราฐห่มเฉียงซึ่งมีอยู่น้อย สำหรับลักษณะตรงกันข้ามระหว่างพระพุทธรูปประทับยืนห่มเฉียงแบบอมราวดีและแบบมถุรานั้น เราก็อาจกล่าวได้ว่าในศิลปอมราวดี ขอบสบงไม่ได้มีปรากฏอยู่ที่บั้นพระองค์ ช่วงพระกรหน้าเบื้องซ้ายไม่ได้วางอยู่เหนือรัดประคด และริ้วผ้าบนพระกรซ้ายก็ไม่เหมือนกัน

พระพุทธรูปประทับยืนห่มคลุมแบบอมราวดี (รูปที่ ๓) สืบต่อประเพณีของศิลปคันธารราฐลงมา (รูปที่ ๑ ในวารสารโบราณคดีปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ หน้า ๑๖) แต่การครองผ้านั้นก็ครองไม่ถูกต้องดังพระพุทธรูปคันธารราฐที่เป็นต้นแบบ เราได้เห็นมาแล้วว่าสำหรับพระพุทธรูปแบบคันธารราฐกลุ่มริ้วซึ่งปรากฏอยู่บนด้านซ้ายของพระองค์ความจริงส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากขอบจีวรหรือผ้าสังฆาฏิตอนแรกห่ม และอีกส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากขอบจีวรหรือผ้าสังฆาฏิที่ห่มทับลงไปเป็นครั้งที่ ๒ ในพระพุทธรูปประทับยืนห่มคลุมแบบคุปตะ (ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไปในเล่มหน้า) ความแตกต่างระหว่างขอบจีวรทั้งสองนี้ก็ยังคงอยู่ แต่ในพระพุทธรูปประทับยืนห่มคลุมแบบอมราวดี (รูปที่ ๓) ริ้วผ้าเหล่านี้ก็รวมปนกันไปหมด และแสดงว่าเป็นขอบของชายผ้าตอนแรกห่มเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีชายผ้าจีวรที่พันอยู่รอบช่วงพระกรหน้าเบื้องซ้าย และช่วงพระกรหน้าด้านนี้ก็ยกขึ้นไปยังพระอังสาด้วย พระหัตถ์ซ้ายยึดชายจีวรไว้ แต่ชายจีวรนี้มีขนาดใหญ่มากและยื่นขึ้นไปเป็นรูปคล้ายเขาสัตว์เหนือ

วัตถุประสงค์การเผยแพร่ : เพื่อการศึกษาเท่านั้น
For Educational Purpose Only

พระหัตถ์ซึ่งกำลังกำอยู่ ชายจีวรนี้ดูเหมือนจะยื่นขึ้นมาจากกลุ่มริ้วซึ่งเป็นเส้นตรงอยู่ทางด้านซ้ายของพระวรกาย หรือมิฉะนั้นก็ต่อมาจากวงโค้งซึ่งขอบเบื้องล่างของผ้าจีวรได้วาดผ่านพระวรกายขึ้นมา (รูปที่ ๔)

ทางด้านซ้ายนี้ก็มีสิ่งแปลกประหลาดอีก ช่วงพระกรหน้าเบื้องขวาได้ยื่นออกมาเพื่อทรงแสดงปาง ดังนั้นพระกรขวาจึงยกผ้าจีวรขึ้น และผ้าจีวรจึงวาดเป็นวงโค้งนูนอยู่ทางเบื้องขวาของพระองค์อย่างถูกต้อง ในขณะเดียวกันทางด้านซ้ายของพระพุทธองค์ก็มีการเริ่มต้นของวงโค้งที่ได้สัดส่วน วงโค้งนี้มีกลุ่มริ้วที่ตกลงมาเป็นเส้นตรงบังอยู่เป็นบางส่วน วงโค้งนี้ไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง เพราะเหตุว่าพระกรซ้ายไม่ได้ยกผ้าจีวรทางด้านนี้ขึ้น วงโค้งนี้บางครั้งก็มาสิ้นสุดลงเป็นชายจีวรที่ยึดอยู่ในพระหัตถ์ซ้ายด้วย

สำหรับส่วนที่เหลือ ริ้วจีวรก็จัดได้ระเบียบเป็นวงโค้งขนานกันอยู่ทางด้านหน้าของพระกาย และเป็นวงโค้งซ้อนกันอยู่รอบข้อพระศอกทั้งสองข้าง ทั้งหมดนี้ทำให้มีลักษณะพิเศษแก่พระศอกซ้ายซึ่งเราจะเห็นได้ในพระพุทธรูปประทับยืนห่มเฉียงในศิลปอมราวดี ท้ายที่สุดผ้าจีวรด้านหลังก็ห้อยต่ำลงมากว่าผ้าจีวรด้านหน้าเล็กน้อย สบงนั้นโผล่ยื่นลงมาภายใต้ผ้าจีวร หุ้มพระชงฆ์อยู่ทั้งสองข้าง

สำหรับช่วงพระกรเบื้องหน้าทั้งสองข้าง พระพุทธรูปประทับยืนห่มคลุมในศิลปอมราวดีก็ได้รับอิทธิพลมาจากพระพุทธรูปประทับยืนห่มเฉียงในศิลปแบบเดียวกันนั่นเอง เมื่อพระหัตถ์ขวาไม่ได้เกี่ยวข้องกับภาพที่แสดงอยู่ในภาพสลักนูนต่ำ ก็มักจะแสดงปางที่ไม่แน่นอนระหว่างปางประทานอภัยและปางวิตรรกะ ในกรณีนี้ช่วงพระกรเบื้องหน้าทั้งสองข้างมักจะอยู่ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน และยกขึ้นอยู่ในระดับเกือบเท่ากัน บางครั้งพระพุทธรูปก็จะมีพระกรที่แยกห่างออกไปจากพระองค์มากจนเกือบจะอยู่ในระดับเดียวกับพระอังสา ช่วงพระกรเบื้องหน้าพับเข้าหาพระองค์ และพระหัตถ์ก็วางอยู่เหนือพระอุระแต่ละด้าน แต่ส่วนใหญ่พระพุทธรูปก็มักจะมีพระศอกวางอยู่ในระดับเดียวกับบั้นพระองค์ พระหัตถ์ยกขึ้นจนถึงพระอังสาหรือพระเศียร พระหัตถ์ข้างหนึ่งแสดงปาง และอีกข้างหนึ่งถือชายจีวร

พระพุทธรูปประทับยืนห่มคลุมในศิลปอมราวดีได้รับอิทธิพลมาจากศิลปคันธารราฐแต่ก็เป็นอิทธิพลที่ได้เปลี่ยนไปบ้างแล้ว ไม่มีพระพุทธรูปประทับยืนห่มคลุม

วัตถุประสงค์การเผยแพร่ : เพื่อการศึกษาเท่านั้น
For Educational Purpose Only

ในศิลปอมราวดีองค์ใดที่แสดงให้เห็นว่าการครองจีวรห่มคลุมในพระพุทธรูปแบบนี้ได้แบบอย่างมาจากการครองผ้าจริง ๆ ความพยายามที่จะสร้างพระพุทธรูปให้ได้สัดส่วนกันทั้งสองข้างอาจสังเกตเห็นได้จากลักษณะของช่วงพระกรเบื้องหน้าทั้งสอง และจากขอบล่างของจีวรที่วาดเป็นวงโค้งอยู่ทั้งสองด้านของพระวรกาย

สำหรับการเปรียบเทียบระหว่างพระพุทธรูปประทับยืนห่มคลุมในศิลปแบบอมราวดีและแบบมถุรานั้น แม้ว่าจะมีส่วนที่ผิดแผกกันออกไปบ้าง แต่ก็ยังน่าสนใจ เราจะเห็นว่าการสลักผ้าจีวรอย่างคร่าว ๆ นั้นได้เป็นไปในทางเดียวกัน ลักษณะของช่วงพระกรเบื้องหน้าทั้งสองข้างก็เป็นเช่นเดียวกัน ขอบจีวรเบื้องล่างวาดเป็นวงโค้งติดต่อกันซึ่งได้กล่าวมาแล้วว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง ชายจีวรรูปเขาสัตว์ซึ่งย็อยู่ในพระหัตถ์ซ้ายก็ดูจะออกมาจากกลุ่มริ้วที่ตกลงมาเป็นเส้นตรงทางด้านซ้ายของพระกายเช่นเดียวกัน อย่างไรก็ดี สำหรับพระพุทธรูปประทับยืนห่มคลุมในศิลปมถุรา ก็มีความแข็งกระด้างปนอยู่ในนั้นมากกว่าในพระพุทธรูปแบบอมราวดี เหตุนั้นจึงเป็นการยากที่จะกล่าวว่าสกุลช่างใดให้อิทธิพลแก่สกุลช่างใด แต่เราก็อาจจะกล่าวได้ว่าลักษณะซึ่งเดิมเป็นของศิลปคันธารราฐและต่อมาได้มีการเข้าใจผิดนั้น ได้มาปรากฏขึ้นทั้งในศิลปมถุราและอมราวดีสำหรับพระพุทธรูปประทับยืนห่มคลุม ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงไปคล้ายคลึงกันและเป็นไปในวิถีทางเดียวกัน

สรุปแล้ว เราอาจกล่าวได้ว่าความคล้ายคลึงระหว่างศิลปมถุราและอมราวดีมีปรากฏอยู่ทั้งในพระพุทธรูปประทับยืนห่มเฉียงและห่มคลุม แต่ในกรณีหลังย่อมมีอยู่มากกว่า พระพุทธรูปประทับยืนห่มเฉียงคงเป็นพระพุทธรูปแบบแรกในศิลปอมราวดี เพราะเป็นแบบเดียวที่ช่างสลักเข้าใจในวิธีการครองผ้าอย่างชัดเจน และมีปรากฏอยู่ตลอดระยะเวลาของศิลปอมราวดี สำหรับพระพุทธรูปประทับยืนห่มคลุมในศิลปอมราวดีนั้นคงเป็นแบบที่ได้รับอิทธิพลมาจากท้องถิ่นและนำมาสลักอย่างไม่ถูกต้อง พระพุทธรูปแบบหลังนี้คงเกิดขึ้นทีหลังพระพุทธรูปห่มเฉียง และเจริญขึ้นอย่างมากมายในสกุลช่างนาคารชุนิโกณฑะและโคลิซึ่งเป็นศิลปอมราวดีสมัยหลัง

วัตถุประสงค์การเผยแพร่ : เพื่อการศึกษาเท่านั้น
For Educational Purpose Only

แบบประทับนั่ง

พระพุทธรูปประทับนั่งในศิลปอมราวดีมีเฉพาะอยู่แต่ในภาพสลักนูนต่ำเท่านั้น และพระพุทธรูปแบบนี้ก็แตกต่างไปจากพระพุทธรูปอินเดียแบบอื่น ๆ อย่างมากมายโดยเฉพาะในลักษณะ ๒ ประการ คือ การครองจีวร และการนั่งขัดสมาธิ เกี่ยวกับ ๒ กรณีนี้จะเห็นได้ว่ามีประเพณีที่แตกต่างไปจากประเทศอินเดียภาคเหนือและภาคกลาง

นอกจากนี้ยังมีความแตกต่างจากศิลปมถุราอีก คือทั้งพระพุทธรูปประทับยืนห่มเฉียงและห่มคลุมที่เราได้กล่าวมาแล้วข้างต้นไม่มีลักษณะใดที่อาจนำมาเปรียบเทียบได้เลยกับพระพุทธรูปประทับนั่งแบบอมราวดี ในศิลปอมราวดีมีพระพุทธรูปประทับนั่งอยู่ ๓ แบบ ซึ่งต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงลักษณะการนั่งเสียก่อน

ท่านั่งขัดสมาธิเพชรไม่ปรากฏในพระพุทธรูปแบบอมราวดี และมีท่านั่งซึ่งเป็นต้นแบบของท่านั่งขัดสมาธิราบ (ปรยังกาสนะ) เข้ามาแทนที่ คือพระชงฆ์ทั้งสองข้างจะถ่างออกไปมากและวางอยู่ในระดับเดียวกับเบื้องล่างของพระองค์ คงมีแต่เพียงข้อพระบาทเท่านั้นที่ไขว้กัน และบางครั้งพระบาทก็จะวางอยู่เหนือพระชงฆ์ทั้งสองข้าง ฝ่าพระบาทมองเห็นได้อย่างชัดเจน ท่าของพระบาทเช่นนี้มีแตกต่างกันออกไปบ้างในรายละเอียด และมีอยู่อีก ๒ แบบที่อาจจะกล่าวอ้างถึงได้

แบบที่หนึ่ง ข้อพระบาทไม่ได้ไขว้กัน แต่ข้างหนึ่งวางอยู่หลังอีกข้างหนึ่ง พระบาทของพระชงฆ์ซึ่งอยู่ด้านนอกห้อยอยู่นอกฐานและชี้ลงยังพื้นดิน ท่านี้เป็นต้นเค้าของท่านั่งที่เรียกกันว่า ลลิตาสนะ คือนั่งห้อยพระชงฆ์ขวาลงยังพื้น พระชงฆ์ซ้ายวางราบอยู่บนฐาน

แบบที่สอง ส่วนหนึ่งของเบื้องหลังพระชงฆ์ ข้อพระบาท และพระบาทซ้อนกันอยู่ พระชงฆ์ด้านบนจะทับอยู่บนครึ่งหนึ่งของพระชงฆ์ด้านล่าง ท่านั่งแบบนี้เป็นการเริ่มต้นของท่านั่งแบบขัดสมาธิราบอย่างชัดเจน สำหรับแบบหลังนี้ พระชงฆ์ข้างหนึ่งจะซ้อนอยู่บนพระชงฆ์อีกข้างหนึ่งตั้งแต่พระชานุ (หัวเข่า) จนถึงพระบาท

ท่านั่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า พระพุทธรูปแบบอมราวดีมีลักษณะพิเศษโดยเฉพาะของตนเอง ถ้าท่านั่งขัดสมาธิของพระพุทธรูปสร้างขึ้นตามท่านั่งของนักบวชดังที่มีนักโบราณคดีบางท่านคิด เราก็ควร

วัตถุประสงค์การเผยแพร่ : เพื่อการศึกษาเท่านั้น
For Educational Purpose Only

จะกล่าวได้ว่าประเพณีของนักบวชในประเทศอินเดียภาคใต้ไม่เหมือนกับภาคอื่น ๆ

ต่อจากนี้ จะได้กล่าวถึงพระพุทธรูปประทับนั่งแบบอมราวดีต่อไป

แบบที่ ๑ พระพุทธรูปชุดแรกที่ประทับนั่งห่มเฉียง ก็เหมือนกับพระพุทธรูปประทับยืนนั่นเอง ประภามณฑลและลักษณะของพระพักตร์ก็เป็นเช่นเดียวกัน ผ้าจีวรห่มเฉียงก็ทั้งส่วนที่เหลือลงไปยังด้านหลังพระขนองเหมือนกัน จีวรที่ครองได้ถูกเลิกขึ้นมาจนกระทั่งถึงพระชานุ เพื่อกระทำให้พระพุทธองค์สามารถประทับนั่งได้ และด้วยเหตุนี้เองจึงมองเห็นสบงได้อย่างชัดเจน ช่วงพระกรหน้าเบื้องขวายกขึ้นสูงและแยกห่างออกจากพระองค์ พระหัตถ์มักแสดงปางคล้ายคลึงกับปางวิตรรกะ ช่วงพระกรหน้าเบื้องซ้ายก็ยกขึ้นสูงเช่นเดียวกัน แต่พระหัตถ์วางเหนือพระอุระ ดังนั้นช่วงพระกรหน้าทั้งสองข้างจึงเคลื่อนขึ้นไปในทางสูงเช่นเดียวกัน อันเป็นลักษณะของพระพุทธรูปประทับยืนด้วย แต่ท่าเคลื่อนไหวนี้ก็ยังไม่ได้สัดส่วนกันทั้งสองด้าน ผ้าจีวรทางด้านซ้ายได้ถูกเลิกขึ้นสูงโดยช่วงพระกรหน้าและต่อจากนั้นก็ตกลงมาเป็นวงโค้ง การเคลื่อนไหวทางด้านนี้มีกลุ่มรัศมีขนาดใหญ่ประกอบอยู่ด้วย สำหรับสบงนั้นมองเห็นลงมาตั้งแต่พระโสณี (ตะโพก) และประกอบด้วยวงรัศมีรูปครึ่งวงกลมที่อยู่ห่างกันอย่างได้จังหวะ (รูปที่ ๕) สำหรับอีกแบบหนึ่งที่ผิดออกไปเล็กน้อยและมีอยู่น้อย ก็ปรากฏว่าผ้าจีวรที่ไม่ได้ถูกพระกรซ้ายยกเลิกขึ้นจะรวมกันเป็นกลุ่มผ้าขนาดใหญ่ และดูเหมือนจะมีพระกรซ้ายรองรับอยู่เบื้องล่าง

แบบที่ ๒ เกิดขึ้นจากพระพุทธรูปประทับยืนและจัดเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งห่มเฉียงแบบที่ ๒ ในศิลปอมราวดี พระพุทธรูปแบบนี้ครองผ้าเพียง ๒ ชั้น คือ จีวรและสบง ไม่มีสังฆาฏิ สบงมองเห็นได้อย่างชัดเจน เพราะเหตุว่าคงมีแต่เพียงจีวรเท่านั้นที่คลุมท่อนบนของพระองค์อยู่ ถ้าตรงที่ใดจีวรไม่คลุมพระองค์ พระองค์ก็เปลือยเปล่า การครองจีวรแบบนี้ก็ครองแปลกมาก โดยวิธีครองดังต่อไปนี้คือ จากพระอังสาซ้าย ผ้าจีวรจะห่มคลุมพระอุระและจากนั้นก็จะสอดเข้าใต้พระกรขวา ห่มย้อนขึ้นไปตามพระขนองจนกระทั่งไปถึงพระอังสาซ้ายอีกครั้งหนึ่ง หลังจากนั้นก็จะสอดเข้าใต้ชายแรกของผ้าจีวรซึ่งพาดอยู่เหนือพระอังสาซ้าย แล้วย้อนขึ้นไปพันรอบชายนั้น ด้วยเหตุนี้เองจีวรจึงคลุมพระอังสาซ้ายทั้งหมด

วัตถุประสงค์การเผยแพร่ : เพื่อการศึกษาเท่านั้น
For Educational Purpose Only

และมีชายห้อยต่อลงมาระหว่างพระองค์และพระกรซ้าย ชายนี้มาพาดอยู่เหนือช่วงพระกรหน้าเบื้องซ้ายด้วย ลักษณะการครองผ้าเช่นนี้ไม่มีการสืบต่อไม่ว่าในสกุลช่างอินเดียแบบใด หรือแม้แต่ในเกาะลังกา การครองผ้าเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะดั้งเดิมอย่างแท้จริงของศิลปอมราวดี และแสดงถึงความเป็นเอกเทศของตนเองในส่วนที่เกี่ยวกับลักษณะรูปภาพทางพุทธศาสนา (รูปที่ ๖)

ดังนั้นผ้าจีวรสำหรับพระพุทธรูปแบบนี้จึงคลุมเบื้องล่างขวาของพระองค์และส่วนหนึ่งของพระอุระทางด้านนี้จะเปลือยเปล่า โดยมีขอบจีวรพาดผ่านเป็นเส้นเฉียงอยู่ข้างใต้ ทางด้านซ้ายตั้งแต่รัดประคดขึ้นไปจนถึงพระอังสะก็เปลือยเปล่า ไม่มีอะไรปกคลุมเลย ริ้วจีวรมีปรากฏอยู่ตามลักษณะของการครองผ้า ผ้าจีวรนี้คลุมลงไปเพียงแค่พระโสณีและปล่อยให้เห็นสบงได้อย่างชัดเจน คล้ายกับที่มีอยู่ในพระพุทธรูปประทับนั่งห่มเฉียงแบบที่ ๑ นอกจากนี้ยังปรากฏอีกว่าพระพุทธรูปบางองค์ในแบบนี้จะมีรอยขอบการครองจีวรคล้ายกับพระพุทธรูปประทับนั่งห่มเฉียงในแบบที่ ๑ และมีชายจีวรเป็นกลุ่มผ้าขนาดใหญ่พาดอยู่เหนือพระกรซ้าย

ช่วงพระกรหน้าเบื้องขวายกขึ้นเช่นเดียวกับพระพุทธรูปประทับนั่งห่มเฉียงในแบบที่ ๑ ปางที่พระหัตถ์ทรงแสดงก็เป็นเช่นเดียวกัน พระหัตถ์ซ้ายมักจะวางอยู่เหนือพระเพลาเสมอ โดยทั่วไปพระพุทธรูปประทับนั่งในศิลปอมราวดีแบบนี้ก็คล้ายคลึงกับพระพุทธรูปประทับนั่งห่มเฉียงในแบบที่ ๑ นั่นเอง จะแตกต่างกันก็เพียงแต่วิธีครองจีวรเท่านั้น แต่ความจริงก็เป็นการครองจีวรแบบเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีพระหัตถ์ซ้ายที่วางอยู่เหนือพระเพลา ในขณะที่พระหัตถ์ซ้ายของพระพุทธรูปประทับนั่งห่มเฉียงแบบที่ ๑ จะยกขึ้นยังพระอุระ ด้วยเหตุนั้น ณ ที่นี้เราจึงน่าจะตั้งปัญหาถามขึ้นได้ว่าระหว่างการครองจีวรและปางที่พระหัตถ์ทรงแสดงนั้น มีความสัมพันธ์กันโดยเฉพาะอย่างไรบ้างหรือไม่

แบบที่ ๓ คือแบบสุดท้าย ได้แก่ พระพุทธรูปประทับนั่งห่มคลุม (รูปที่ ๗) พระพุทธรูปเหล่านี้ไม่ได้เป็นแบบเดียวกับพระพุทธรูปประทับยืนห่มคลุม แต่คงได้รับอิทธิพลมาจากประเทศอินเดียภาคเหนือและภาคกลาง ความแตกต่างระหว่างพระพุทธรูปทั้งสองแบบนี้คงเกิดขึ้นจากปางที่ทรงแสดงผิดกัน ปางของพระพุทธรูปประทับนั่งห่มคลุมเป็นแบบเดียวกับพระ

วัตถุประสงค์การเผยแพร่ : เพื่อการศึกษาเท่านั้น
For Educational Purpose Only

พุทธรูปประทับนั่งห่มเฉียงแบบที่ ๒ คือพระหัตถ์ขวาทรงแสดงปางวิตรรกะ (พระหัตถ์วางอยู่เหนือพระอุระ) และพระหัตถ์ซ้ายวางอยู่เหนือพระเพลา ลักษณะเช่นนี้ย่อมไม่ก่อให้เกิดความได้สัดส่วนและด้วยเหตุนี้จึงไม่มีความคล้ายคลึงกันระหว่างพระพุทธรูปแบบนี้กับพระพุทธรูปประทับนั่งห่มคลุมในศิลปมถุรา

ช่วงพระกรหน้าเบื้องขวาซึ่งยกขึ้นได้เลิกผ้าจีวรด้านนี้ขึ้นมาก แต่ทางด้านซ้ายผ้าจีวรก็ได้คลุมพระกรลงไปจนเลยข้อพระศอก สำหรับพระพุทธรูปแบบนี้ ช่างสลักได้สลักคล้ายกับว่าผ้าจีวรที่เหลือทั้งหมดได้พาดลงไปยังด้านหลังพระขนอง โดยเหตุนี้จึงไม่มีชายจีวรที่ย้อนมาพันรอบข้อพระศอกซ้าย แต่ลักษณะของศิลปคันธารราฐก็ยังคงหลงเหลืออยู่บ้างเป็นต้นว่าผ้าจีวรมีขอบเป็นริ้วใกล้กับพระกรซ้าย หรือมีชายผ้า ๒ ชายซึ่งสลักขึ้นอย่างไม่ใคร่เข้าใจนัก ลักษณะหลังนี้ก็คงมาจากชายจีวรใกล้พระหัตถ์ซ้ายของพระพุทธรูปแบบคันธารราฐนั่นเอง

พระพุทธรูปประทับนั่งห่มคลุมในศิลปอมราวดีก็มีลักษณะเหมือนกับพระพุทธรูปแบบอื่น ๆ คือผ้าจีวรได้ถูกเลิกขึ้นจนกระทั่งถึงพระโสณี ทำให้มองเห็นสบงได้อย่างชัดเจน

ลักษณะความเอนเอียงโดยทั่วไปของพระพุทธรูปประทับนั่งแบบอมราวดีก็เหมือนกับพระพุทธรูปประทับยืนในศิลปแบบเดียวกัน คือจีวรมีริ้วเป็นจำนวนจำกัดและชักจะกลายเป็นผ้าจีวรเรียบไม่มีริ้วไป นอกจากนี้ก็มีลักษณะเกี่ยวกับปางที่ทรงแสดง คือมีพระหัตถ์ขวาที่แสดงปางโดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับพระพุทธรูปประทับยืน ปางนี้เป็นต้นเค้าของปางวิตรรกะ สำหรับพระหัตถ์ซ้ายมักวางอยู่เหนือพระเพลา อันเป็นลักษณะโดยเฉพาะของศิลปอมราวดี

แบบนาคปรก

พระพุทธรูปนาคปรกนี้ความจริงก็เป็นส่วนหนึ่งของพระพุทธรูปประทับนั่งนั่นเอง ในศิลปอินเดีย พระพุทธรูปนาคปรกมีวิวัฒนาการโดยเฉพาะของตนเองในท้องถิ่นหนึ่งและเจริญอย่างมากมายอยู่ชั่วระยะเวลาอันสั้น พระพุทธรูปนาคปรกไม่เคยปรากฏมีในศิลปคันธารราฐ มถุรา คุปตะ อย่างไรก็ดี ปรากฏว่ามีพระพุทธรูปนาคปรกอยู่ที่เมืองสารนาถ ทางภาคเหนือของประเทศอินเดียองค์หนึ่ง พระพุทธรูปนาคปรกนี้ได้เจริญขึ้นในศิลปอมราวดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในศิลปอมราวดีตอนปลายคือที่เมือง

วัตถุประสงค์การเผยแพร่ : เพื่อการศึกษาเท่านั้น
For Educational Purpose Only

ส่วนหนึ่งของหางนาคปรากฏอยู่ใต้ข้อพระบาท และลำตัวของนาคก็คงจะอยู่ใต้องค์ของพระพุทธองค์ เพราะเหตุว่าส่วนที่เหลือทั้งหมดของฐานนั้นจะประดับด้วยลายกลีบบัวคว่ำบัวหงาย ลำตัวของพระยานาค ซึ่งประดับด้วยลายตารางจะปรากฏอยู่ข้างพระกรขวาของพระพุทธองค์ ในขณะที่เศียรนาค ๗ เศียรก็แผ่ขยายเป็นประภามณฑลอยู่รอบเศียรของพระพุทธรูป พระพุทธองค์ทรงมีพระพักตร์หนักและหนาตามแบบของพระพุทธรูปอมราวดี พระเกศาเองมีพระเกตุมาลารูปร่างค่อนข้างเตี้ยปรากฏอยู่ข้างบน ทั้งพระเศียรและพระเกตุมาลามีขมวดพระเกศาปกคลุมอยู่ แต่ขมวดพระเกศาเหล่านี้บัจจุบันก็สึกหรอไปเสียมากแล้ว

เศียรนาคที่แผ่พังพานก็มีลักษณะแปลกประหลาด คือดูเหมือนจะอยู่ข้างหน้าประภามณฑลของพระพุทธองค์ ส่วนหนึ่งของประภามณฑลที่เรียบไม่มีลวดลายประดับนี้ยังคงแลเห็นอยู่ได้เหนือพระอังสาของพระพุทธเจ้า จากเศียรนาค ๗ เศียรนี้ หกเศียรสลักรูปร่างแบบเดียวกัน คือแยกออกจากกันและมีคอยาว ด้านหน้าของคอแสดงโดยเส้นขนานกัน แต่ด้านข้างเรียบไม่มีลวดลายประดับ เศียรนาค ๖ เศียรนี้ได้เข้ารวมกันหลังพระเศียรของพระพุทธองค์ แต่เศียรที่ ๗ ซึ่งเป็นเศียรกลางนั้นกลับดูเตี้ยกว่าเศียรนาคอีก ๖ เศียร ทั้งนี้เพราะเหตุว่าคอไม่ปรากฏ

พระพุทธรูปนาคปรกองค์นี้ (รูปที่ ๙) คงเป็นความพยายามครั้งแรก ๆ ที่จะสร้างพระพุทธรูปนาคปรกขึ้น ลำตัวของนาคอยู่ภายใต้พระพุทธองค์และคดโค้งอยู่ทางด้านขวา เศียรนาคซึ่งสลักไม่เหมือนกันทั้งหมดปรากฏอยู่ด้านหน้าประภามณฑลของพระพุทธองค์ ปัญหาที่มีอยู่ ณ ที่นี้ก็ได้แก่การผนวกนาคเข้ากับแบบพระพุทธรูปที่มีปรากฏอยู่แล้ว พระพุทธรูปแบบนี้มีฐานบัวรวมทั้งประภามณฑลและแสดงปางที่ยอมรับกันอยู่แล้ว ด้วยเหตุนี้เอง ท่าของพระหัตถ์ซึ่งก็มีอยู่แล้วแก่พระพุทธรูปองค์อื่น ๆ ในศิลปอมราวดี จึงได้หมายถึงพระพุทธรูปปางทรงแสดงธรรมยิ่งกว่าพระพุทธรูปปางสมาธิ อันเป็นตอนที่พระยานาคมุจลินท์จะเข้ามาเกี่ยวข้องกับพระพุทธองค์ อย่างไรก็ดีก่อนที่พระพุทธรูปนาคปรกจะมีลักษณะรูปภาพดีขึ้นเป็นปกติอย่างในบัจจุบันนั้นก็ควรจะกล่าวไว้ด้วยว่าสำหรับพระพุทธรูปนาคปรกรุ่นแรกนี้ พระพุทธองค์ก็ทรงประทับนั่งอยู่เหนือพระยานาคและอยู่ข้างหน้าพระยานาคแล้ว ณ ที่นี้พระยานาคเองก็มี ๗ เศียร ซึ่ง

วัตถุประสงค์การเผยแพร่ : เพื่อการศึกษาเท่านั้น
For Educational Purpose Only

เรื่องราวในพระพุทธประวัติมิได้กล่าวอ้างถึงไว้เลย

การเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นแก่พระพุทธรูปนาคปรกองค์ต่อมา (รูปที่ ๙) ซึ่งก็คงอยู่ในพระพุทธรูปประทับนั่งห่มเฉียงแบบที่ ๒ ในศิลปอมราวดีอีกนั่นเอง ณ ที่นี้เราจะเห็นว่าพระพุทธรูปประทับนั่งขัดสมาธิราบแบบอมราวดีอย่างแท้จริง ตั้งแต่นี้เป็นต้นไปเศียรนาคก็จะไปปรากฏอยู่เบื้องหลังประภามณฑลของพระพุทธองค์ รวมทั้งมีขนาดสั้นและกว้างขึ้น อยู่เหนือพังพานที่แผ่ออก พระหัตถ์ทั้งสองของพระพุทธรูปทรงแสดงปางสมาธิ ขนดของนาคซึ่ง ณ ที่นี้เป็นจำนวน ๔ ชั้น ก็ประกอบขึ้นเป็นฐานหรือบัลลังก์ เมื่อได้ลักษณะรูปร่างเช่นนี้แล้ว พระพุทธรูปนาคปรกก็จะคงเป็นอยู่เช่นนี้ตลอดไป แม้ว่าอาจจะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างเล็กน้อย พระพุทธรูปแบบนี้จะคงอยู่โดยไม่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งที่เมืองอมราวดีและนาคารชุนิโกณฑะและเข้าไปรวมกับพระพุทธรูปห่มคลุม คือเกิดมีพระพุทธรูปนาคปรกห่มคลุมด้วย

แบบประทับนั่งห้อยพระบาท

พระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทปรากฏขึ้นค่อนข้างช้าในศิลปอินเดีย คือในราวกลางพุทธศตวรรษที่ ๑๐ ณ สถานที่ ๒ แห่ง ได้แก่ในศิลปคุปตะ ณ เมืองสารนาถ และในปลายศิลปอมราวดี ณ เมืองนาคารชุนิโกณฑะ พระพุทธรูปแบบนี้แสดงถึงการคิดค้นลักษณะรูปภาพที่สำคัญแบบใหม่และดูเหมือนจะเกี่ยวข้องอยู่กับบัลลังก์ ในศิลปแบบหลังคุปตะพระพุทธรูปแบบนี้จึงได้มีวิวัฒนาการอย่างเต็มที่ ต้นเดิมของพระพุทธรูปแบบนี้อาจมาจากพระพุทธรูปแบบคันธารราฐซึ่งปรากฏมีอยู่องค์หนึ่ง (รูปที่ ๑๐) หรือจากพระโพธิสัตว์ในศิลปแบบคันธารราฐก็ได้

สำหรับพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทแบบอมราวดีซึ่งหาได้ยาก ได้ค้นพบเกือบทั้งหมดที่เมืองนาคารชุนิโกณฑะ รูปที่ดีที่สุดรูปหนึ่งแสดงภาพพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทห่มคลุมเป็นภาพสลักนูนต่ำ พระหัตถ์ขวาทรงแสดงปางวิตรรกะหรือปางที่คล้ายคลึงกัน พระหัตถ์ซ้ายทรงยึดชายจีวรรูปเขาสัตว์ ผ้าจีวรมีริ้วคลุมทั้งสองพระอังสา ช่วงพระกรหน้าเบื้องขวาที่ยกขึ้นยังพระอุระได้เลิกผ้าจีวรขึ้น และผ้าจีวรนี้ก็ดูเหมือนจะพันล้อมรอบช่วงพระกรหน้าเบื้องซ้ายซึ่งยกขึ้นยังพระอังสาด้วย การครองผ้าแสดงถึงความผิดแปลกและความไม่

วัตถุประสงค์การเผยแพร่ : เพื่อการศึกษาเท่านั้น
For Educational Purpose Only